

De modo procedendi

Incipit libellus dans
modum legendi abbreviaturas in utroque iure

Via preposte
rus est ordo plus humana pe-
tere subsidia. ut illis defi-
cientibus diuini fauoris gra-
postulet. ut de con. dis. j. ca.
ois xpian. in fi. z i pn. appa-
ratus. Jo. an. li. vi. imo vir bono pagum ecti-
tu q malo sunt inchoata principio. ut. lxj. dis.
c. miramur. j. q. j. pncipat. z. c. cu paul. Jo
diuino pmit implozato psidio. cu iur. vri
usq scia ta legu qz canonu pnciosissima. non
amminiculatiua. s; pncipal z sacratissima.
imo diuini inspirata sit maxime copetens
pncipib. comitib. baronib. militib. cere-
risq nobilib. clericis atqz generosis psonis
iurisdictione z iurii ipsoz manutentione ha-
bentib. statui ut hui. vriusqz iuris. s. cano-
nici z ciuilib. noticiam aggredi volentib. tam i
legedo qz in studedo facilis breuis z planis-
simus pateat accessus. in textib. apparatib.
summis. glosis. recollectis. z oib. abbrevia-
turis legu z canonu ad omnipotentis di lau-
dem. z iunioruz scholaru. sacerdotu. z iuris
alumnoz instructione q aliter fieri habz qz
illoz informatio qz scolasticis doctrinis sco-
las forte regedo sua laboriosior oporteat qre
re nutrimenta. Atqz qz ois pcessus arti-
um z sciaz generatiu. ordine in se debz ha-
bere. z ppter vite huane insufficiencia breuita-
tem continere. Tale vt sequit breuissimu in-
struedi modum obfuanu esse cefco pedago-
gis nobiliu. salua tm emedatioe melioratiu
ronabiliter huc docedi modum Prehabitis g
scolasticis disciplinis z puerilib. eruditio-
bus i donato. casualib. z tpalib. i alexadri
partib. ambab. declinationib. coniugatiob.
z pstructionis ordine cu moralib. auctorib.
Lathone vl. Faceto z ceteris. Ho p vite me-
dicitate liberalib. artib. z amminiculatiuis
artib. insistedo. vt sunt Grammatica Logica
Rethorica. Geometria. Arismetica. Mu-
sica. z Astronomia. Sz his copediote tras-
cursis pncipalib. scientijs videlicet tramiti
phie suadeo citi. appropinqri z tandem iuri
canonico z theologie practice finalie imo-
rari. Ha vt ait beat. Hiero. Illi i vanitate
sensus z obscuritate metis ambulat. q die

bus z nocib. i dyalectica arte torquent z
vt in can. Hone. dis. xxxvij. vbi reprehendunt
dyalectici z rez naturas inqretes. necno ver-
sificatores. z. e. dis. c. legim. vbi p vanā dya-
lecticoz garrulitate. z sophisticā argumeta i-
telligit Origenes cinipbes z ranas qbz egg
ptij sunt pculsi. Primo ptermitto nomia li-
broz i utroqz iure tā pōsticio qz impatorio
annectedo cuilibet hoz diuisione in libros
ptiales. Deinde subiungā modū allegandi
in qlibet libro cū exemploz positioe de ab-
breuiaturis. vt itroir. ad iura capescēda ma-
ifestet. quoz ignorātia paucos excusat. iū-
rat. egulā. Ignorātia facti. nō iur. excusat.
vt d. e regulis iur. c. ignorātia. li. vi. q regla
duos habet articulos pncipales. Primo q
ignorātia facti quelibet excusat. maxie duz
est ignorātia facti. pbabilis. tunc em in toto
excusat ignorantē. vt in. l. error facti. l. de
iu. z fac. ig. Qd em p me nō stat mibi iputa-
ri nō dz. vt in. c. iputari. de re. iu. li. vi. Se-
cūdius articulo est q ignorātia iur. neminez
excusat. qz ius qlibet scire tenet. z nemini li-
cet ipm ignorare. vt i. l. regula. ff. de iu. z fa.
ig. Deben. g sciam iuris omnes appetere. ne
in ptempriu dei nos incidere ptingat. Nam
pemptores canonu peccat in spm scm. cu
ius instinctu nutu z gra ipsi sacri canones
editi sunt. vt. xxv. q. j. violatores. z. ca. nulli
phas Pro q sciendū q ius est ars boni et
equi. cui. merito qz nos sacerdotes appel-
lat. i. sua iura cuilibet mistrantes. ff. de iur. z
iu. l. j. Rñ. ij. Est aut ius nomē generale. Et
lex est spēs iuris. Etia ius dz pceptū seu or-
dinatio pncipantis vel dñi circa subditos.
Et sic ius triplex distinguit. qz talis supioz
pncipans. aut est de. z tūc dz ius diuinum
aut est natura z dz ius naturale pmentū. aut
est homo. tūc dz ius humanū. s. gentiu vl. ci-
uile vel positiuū. Ius naturale est comune
omni nationi. eo q vbiqz instinctu nature
nō aliqua pstitutioe habet. vt mar. z femine
puctio. pueroz educatio. comunis omniu
possessio. qz iure naturali oia sunt coia. i. cō-
municāda tpe necessitat. Nemo em priuz
dicat qd comune est. vt dis. xvij. ca. sicut hi.
in medio. z illud ius eqssimū est. qz ei. pce-
pta i lege z i euāgelio ptingent. vt qd tibi vis
fieri mibi fac. qd nō tibi. noli. Sic potes in
terra viuere iure poli. vt dis. j. in pn. di. l. pō-
deret. alias psideret. ij. q. vi. decreto. de ma-
to. z obe. dilecti. vbi includit. Non furtum

De diffinitione Juris

facies. *Nō mechaberis. Nō occides. Nō suscipies vocē mēdaci.* Exo. xxj. z. xxij. Deu. v. c. *Osce. vij. c. cū multis sibi.* Hoc ius cepit ab exordio rōnalis creature. nec variat tpe. s; est imutabile plēnū z pfectū. di. v. in pñ. z dis. vij. in pñ. S; ius positiuū est pstitutio hoīs variabilis z ipsecta. Et subdividitur in canonicū z civile. Hā sic ex duob; cōponit hō. s. materia z forma. Sic due sūt dignitates i ecclia militate. s. pontificalis auctoritas z imperialis pās. vt d̄ maio. robe. c. solite. ex q̄b; iura duplicia pdierunt. Papa em̄ est p̄ditor canonū. z impator legū. Et d̄ iam p̄t; causa efficiēs vtriusq; iur; **S** causa material' iuris positivi est leges z canones. decreta seu d̄cretales eplē. circū q̄e oia versat ipm ius. Et coincidit cōiter causa material' cū subiecto. Cū subiectū iuris canonici est. Bonū ecclesiasticū fidelium d̄rectiuū decisionē singloz negotioz p̄tines rez ecclesiasticaz vtilitatē p̄servās. Vel est hō catholic' d̄rigibil' iure canonico in bonū humanū similiter z diuinū. Hā sic supponitur scia scie. ita subiectū subiecto Et phic moral' cui scia iuris vtriusq; subordinatur subiectū est bonū humanū. igit' zē Sic subiectū iur; civilis est hō politic' p̄stitutionib; legalib; d̄rigibil' simpl'r in bonū humanū ad reipublice vtilitatē p̄servandū. Causa finalis satis pat; ex dictis. Hā finis iuris est bonos z sciētes efficere. nō metu solū penarum. vey etiā exhortatōe p̄mior. Causa fo formalis duplex ē. s. forma tractadi. que est mod' agēdi. vt diffiniū. diuisiū. p̄ceptiuus. phibitiū. z exēploz positiu'. Et forma tractat' q̄ p̄sistit in diuisione libroz totaliū in partiales. z p̄tialiū in titulos seu rubricas. z tituloz in capitula. leges. paḡphos v' respōsa zē. vt infra dicet' Cū ius canonicū in q̄ttuoz libris p̄ncipalib; nob̄ est traditū. Prim' liber est Decretū. Secūd' Decretales. Tert' sext' liber. Quart' Clemētine. s. p̄stitutiones. Pro q̄ sciendū q̄ diffirentia est int' decretū. canonē. z decretalem eplam. Nec differētia notat' dis. iij. §. porro vbi dic' Bracian'. Canonū ali; sūt decreta pontificū. ali; statuta p̄cilioz. Hā canon p̄rie d̄r statutū in p̄cilio generali v' p̄uinci ali factū auctoritate ep̄oz. vt de cō. ca. j. Decretū fo est statutū qd̄ papa de p̄silio cardinaliū ad null' t̄m p̄sultatōz statuit z i scriptis rededit. vt de rescrip. c. p̄nti. Dic aut' decre-

tum sumit' p̄ noie libri in quo decreta sc̄toz patrū descripta sunt. Capif etiā alit' decretum. de re. cc. nō ali. c. j. li. vj. in glosa magna in fine. vbi ponit' differētia inter decretum. auctoritatē z p̄sensum v' collaudationē iudicis. zē. S; decretal' ep̄istola d̄r quā papa sol' vel de p̄silio cardinaliū ad p̄sultatōem alicui' rescribit z m̄det. vt de rescrip. ca. j. et glo. in. §. oēs he spēs. dis. iij. Etiā inuenit' h̄ decretale. vt. xxv. q. j. oia decretalia. Indifferēter tamē decreta. canones. z decretales ius canonicū nuncupant. vel canones. Et vnū sepe p̄ reliq; sumit'. Vocat' etiā canonica institutio. Aliqñ dogma. qz p̄sistit in doctrina fidei xp̄iane. de cō. dis. v. c. fi. Aliquādo mādātū. qz p̄sistit in doctrina d̄ morib;. dis. liij. deniq;. Aliqñ interdicitur. qñ nulla pena adijcit'. de cō. dis. iij. nō optet. Et qñq; sanctio quādo pena adijcit'. xxvij. q. iij. Si quis vere. Dic etiā decretales i plurali numero vtimur p̄ libro in quo dicta capitula que etiā decretales dicunt' p̄tinentur

Tenio nūc ad libros Primū igit' libz iuris canonici q̄ decretū d̄r cōposuit magister Bracian'. Nō quidē inueniēdo. sed dicta sc̄toz patz in diuers' dispersa voluminibus in vnū volumē debite z ordinate colligendo. Et h̄ circa annū dñi. Mccxij. Fuit etiā ille Bracian' vn' de trib; fratrib; cuius alter frater Pet' lombard' libzū sententiarū cōscripsit. z tert' Pet' comestor' v' mādicator' q̄ scolasticā hystoriā fecit.

Diuiditur autem hic liber p̄m' Decretū in tres ptes p̄ncipales. Quaz p̄ma vocat' distinctiones. qz vterius subdividit' in ptes centū z vnā. quaz q̄libz distinctio d̄r. Dabet em̄ h̄ p̄ma ps decreti distinctōes centū z vnā. a q̄b; ipa tota nom̄ est sortita. Iste aut' distinctōes vlt' subdividunt' in canones vel capitula. q̄ canones interdū p̄pter aliquoz ipoz p̄licitatē subdividit' p̄nt in paḡphos. z paḡphi ipi si lōgi fuerint in p̄siculos. Secūda ps decreti noiat' cause. Et p̄tinet in se triginta sex causas in q̄s diuidit'. a q̄b; z nomē accepit. que cause subdividunt' vlt' in questiones. et he q̄stiones in canones v' capitula. que v' tra in paḡphos z p̄siculos subdividit' p̄nt vt supra de distinctōe canonū p̄missum est. Est tñ h̄ aniaduertendū qz causa xxxij. hz q̄stiones sex. quaz q̄stionū tertia nō diuidit'

De ordine librorum

immediate in canones vel capitula s; inibi interponit tractatus de pnia. q; p;ner in se distinciones septē in quas diuidit. et he sub diuidunt in capitula vel canones et pagraphos. vt supra dicebat. et interdū diuiditur distinctio in pagraphos absq; capitulis.

Tercia et vltima ps decreti nūcupat: de psecratione. et habet sub se quinq; distinciones in qs diuidit. quaz quelibet in plures subdividit canones vel capitula. et qñq; in pagraphos. vt supra dictū est. Versus. Decretū centū dat distinciones et vnam. Triginta causas et sex addit tibi mixtas Distinguit septē penitētia. cōsecra. qñq;. Antorem quaz tibi declaro grāianū. Ut sic breuius. C. distinguit et. j. causas dat. et tria cū ser. Penitet. v. versum. vult psecrare reuersum. Hūc ponēda et notāda sunt exempla allegationū. et de pma pte decreti nota q; illa syllaba di. vel dis. etiā sola lra. d. significat distincionē. et numerus sequēs immediate denotat quotā distincionis. Ultimo ponitur pncipiū canonis vel capituli in q; auctoritas vel allegatio cōtinetur. Exempluz accipe in pma pte decreti. vbi sic allegatur. viij. distincio. quo iure. Et hoc sic abbreviatur. dis. viij. quo iure. i. in pma pte decreti. in distincioe octava illi p;ris. in canone qui incipit. quo iure. Aliud exemplū. di. xxxviij. nōne. et c. legim. id est. in pma pte decreti. in distincioe. xxxviij. eiusdē p;ris. in canonib; qui incipiūt nōne. et legim. Itē aliud dis. xl. multa. et c. nō loca. et di. l. ponderet. qd declarā vt pus In secūda pte decreti nota q; p; numer; positū añ litterā. q. datur intelligi quora cause. et sic oīa talia adiectiva numeralia pma. secūda. tertia. quarta et. v. q; ad tricesimā septimā añ litteraz. q. posita. semp includit hoc substātiū causa Nec debet ille numerus excedere. xxxviij. quia non sūt plures cause in secūda pte decreti. Et p; litterā. q. intelligit questio in nomiatiuo. v; in alijs casib; fm exigētia pgruitatis. Cōmuniter tñ in ablatiue allegat questione. S; p; numer; sequentē istā lram. q. designat qta questionis illi cause pmissē. Et sic numerus sequēs erit adiectiū istī substātiū qstioe. p. q. designat. qd nunq; subintelligit sed sp; expresse ponit. Ultimo subiūgit canon vel capitulū istī questionis in q; auctoritas allegata queri debet. Exemplū sume de secūda pte decreti. vbi sic allegat. pma questioe

pma. pncipatus. et ca. cū Paul. Et solet sic abbreviari. j. q. j. pncipat. et valet tñ i secūda pte decreti. in pma causa illi p;ris. et in pma questione illi pme cause in can. incipiētib; pncipat. et cū paul. Isto obseruato q; in toto iure nō breuiat pncipiū canonis. capli. vel legis. sed semp integre ponit pte in libro cōtinet. Aliud exemplū. et. q. iij. iter verba. et. q. iij. si quis suadente. Itē. et. q. j. noli estimare. et c. militare. et. q. v. non liceat. et c. auruspicine. p. nec ideo. declara ista exempla et signāter vltimū in secūda pte decreti in causa. xxxvi. in questione quinta eiusdē cause in canonib; qui incipiūt. nō liceat. et aruspicine. in p. nec ideo Quia tamē tractat de pnia inserit in. iij. q. ipsius cause. xxxvi. vt supra dictū est. ideo sumat exemplum vbi sic allegat. de penitētia distincio ne pma homicidioz. et ca. homicidiū. Hoc sic breuiat. d. pe. di. j. homicidioz. et c. homicidium. i. in secūda pte decreti. in causa. xxxviij. in questione tertia istī. xxxviij. cause. in distincioe pma istī questionis. in tractatu de penitētia. in canonib; qui incipiūt homicidioz. et. Aliud exemplū. de pe. di. v. oportet em. de pe. dis. viij. c. j. Intellige vt pus. et specialiter vltimū. i. in tractatu d penitētia. distincioe septima et vltima istī tractatus. in capitulo pmo huius distincionis. Et sic quā allegat. c. j. ij. vel. iij. nō ponit pncipiū capituli vel canonis et. De tertia pte decreti pone exemplū. vbi allegat hoc modo. de cō. di. j. nocte sancta. ca. missas. et c. ois xpianus Qd ita breuiatū sic intelligit. id est i vltima pte decreti que intitulat de psecratione in pma distincioe illi p;ris. in canonib; qui incipiūt. nocte sancta et. Itē aliud exempluz de cō. di. ij. in cena. et c. liquido. de cō. dis. v. nō mediocrit. ne tales. et ca. nūq;. i. de psecratione distincioe secūda et qnta. in capitulo incipiētib; in cena. liquido. et nō mediocrit. et. Nō debet autē in tertia pte decreti vltra qnta distincionē allegari sic nec in secūda pte vltra septimā. Et in pma pte non vltra centesimā pma. Quia nulla pnt plures habet distinciones. iō vltra allegas notare tāq; imperit errare. Et q; in quilibet pte decreti sunt distinciones. nota differētia in allegando. Hā quā allegat distincio absolute cum numero sine addito alteri determinandis vt dicēdo. di. j. ij. iij. vel. v. et. sic q; reduz est in pma pte decreti. vbi sunt centū et vna

De modo allegandi

distinctiones. Nā aut allegat distinctio cuius addito de penitentiā. vt sic. de pe. di. i. ij. iij. zc tūc queri debet in secūda pte decreti. i. causa. xxiij. z questione tertia illi⁹ cause. vbi ponitur tractat⁹ de penitentijs. q̄ habet septē distinctiones. vltra q̄s nō allegabis ibi si velis iurista videri. S; si allegat di. cū addito tali de cōsecratōe. vt sic. de cō. di. i. ij. vel. iij. zc tūc querat in tertia pte decreti vbi sunt tm̄ q̄ncz distinctiones. Nec etiā plures allegabis alias te oñdis iuris ignoz. Et sic in om̄ibz his tribz p̄tibz decreti allegat distinctio cuius quota sequēte sub ea differētia. q̄ interdum nulla determinatio p̄cedit. vt in p̄ma pte In terdū p̄cedit. z h̄ dupliciter. Aut p̄cedit d̄ pe. vt in secūda pte decreti. Aut de cō. vt in tertia pte decreti. Item in secūda pte allegatur quota cause tacēdo illud nomē causa. sed subintelligēdo. vt sic etiā in feminino genere adiectiuū numerale substantiuē inclūdēdo suū substantiuū. vt p̄ma. secūda. tertia. quarta. q̄nta. zc. subaudi causa. deinde substantiuū questio cū suo adiectiuo exp̄ se ponit. s. questione p̄ma. secūda. tertia. q̄rta. zc. Postea initiuū canonis. vt oīs ponderet. nōne legim⁹ zc. Etiā q̄ncz p̄ pagraphos allegat omissio noīe capituli z subiungit p̄ncipiū paragraphi. vt. ij. q. vi. §. biduum. Et frequēter q̄n allegat capitulū nō est op⁹ allegare paragraphū. z cōuerso. Si p̄o capitulū est longū dicat in p̄n. me. vel si. aut circa p̄n. me. vel si. vbi auctoritas vel text⁹ allegat⁹ habet. Finalit. Dilige decretū si gliscet canonicari. Distinguit. causat. penitet z cōsecrat. Tantū de p̄mo libro Secūda liber iuris q̄ Decretales nomiat a Gregorio papa. ix. cōposuit. est. quē in vnā cōpilationē redigi p̄curauit p̄ magistrū Raymūdū suuz capellanū diuersas decretales epl̄as p̄decessoz suoz corrigēs z cōcordans. Et h̄ circa annū dñi. M. cccxxj. Et sic penes ānos xxxvij. post cōpilationē decreti. decretales in hāc formā redactę fuere. Nā post hoc sub anno dñi. M. ccxlvj. conciliū lugduñ. fuit celebratū ab Innocētio papa. iij. anno sui p̄tificat⁹ sc̄do. in q̄ multas edidit p̄stitutiones. q̄s etiā suo tpe sup decretales p̄scripsit. Et iste liber decretales vocat⁹ diuidit i q̄ncz libz p̄tiales. Quoz qlibet vlti⁹ subdiuidit in multos titulos vl̄ rubricas. z tituli in capitula. Capitula in pagraphos. z hi interdū in versiculos. Prim⁹ aut p̄tialis

liber decretaliū tractat de p̄sonis ecclesiasticz z eccie ministris z eoz officijs. z quō tales creādi z ordinādi sunt. z p̄tinet titulos. xxiij. **Secūd⁹ liber decretaliū est de iudicijs z requisitis in iudicio. z h̄z. xxx. titulos. Terc⁹ est de vita z honestate clericoz z rebz eoz z rebz ecciaz. z habet titulos. i. Quart⁹ d̄ sp̄o salibz z matrimonijs z ceteris his annexis. z p̄tinet. xxxj. titulos. Quint⁹ z vltimus liber partial⁹ decretaliū est de accusatōibz. criminibz. z diuersis penis p̄ eis infligēdis. z p̄tinet titulos. xij. D̄ibz q̄ cōputatis total⁹ liber decretaliū habet titulos vl̄ rubricas ducētas min⁹. xv. hoc ē. c. z. lxxxv. De q̄bz p̄dictis nota hos p̄sus. Pars p̄oz officia creat ecclesieq̄ mistros. Altera dat testes z cetera iudicioz. Tertia de rebz z vita p̄byterozum. Quarta docet q̄les sint rit⁹ p̄lugatorū. Quinta de vicijs z penis tractat eoz. Vl̄ sic breuius. Iudex iudiciū. cler⁹ sp̄o salia crimen. Nec tibi designat qd̄ q̄ncz volumia signat De numero tituloz versus nota sequētes. Bis septē d̄ptis siml⁹ vno ferto ducētos. Qui tituli ponent⁹ infra p̄saice z metrice**

Nūc sumant⁹ exēpla ex decretalibz vbi sic allegat. de sūma trinitate z fide catholica. dānam⁹. h̄ ita breuiari solet. de sum. tri. z fi. ca. dānam⁹. Aliud exēplū de electōne z electi potestate. cū i cūctis. h̄ ita breuiari solet. de elec. z elec. po. cū in cūctis. i. in libro decretaliū sub titulo de electōe zc. in. c. qd̄ incipit. cū in cūctis. Aliud exēplū de fo. cōpe. Si diligēti. Aliud d̄ vi. z ho. cle. vt cle. Aliud d̄ ele. vel vouē. ma. §. pos. Cōsuluit. Aliud De pe. z re. Om̄is vtriusq̄. Ista exēpla sic breuiata suo mō sunt explicāda vt p̄mū exēplū. z ita de alijs. Tertiuū libz q̄ sext⁹ appellat⁹ cōposuit Bonifaci⁹ papa octau⁹ In q̄ decretales epl̄as suoz p̄decessoz videlicet gregorij. x. Inno. iij. Clemē. iij. z alioz cū suis p̄p̄ijs epl̄is recollegit i vnū libz quem sextū appellauit. Nō sic q̄ ille cū alijs q̄ncz libz p̄tia libz decre. i vnū volumē sext⁹ cōnumeret. S; qz liber ē sp̄ealis post dictos q̄ncz edit⁹. sup̄plēs defectū diuersoz casuū emergētū in alijs nō cōp̄hensoz. Et sūt p̄mulgate p̄stitutiones libri sexti. anno a natiuitate. M. ccxcvij. nonas martij. p̄tificatus Bonifacij pape octau⁹. anno quarto.

Diuidit aut sext⁹ eodē mō in q̄ncz libz p̄tiales. sic decretales z qlibet boz libz p̄tia in titulos z hi p̄ capitula z pagraphos. vt s̄

Decretal' diuidit
in 5. libros

De Libris canonum

Quis in sexto non sint tot tituli sicut in decreta lib. nec tot capitula in titulis. sed ubi deficit aliqd non plene decisum in decretalibus. id ponitur in sexto. Sunt namque modum sumenda exempla de libro sexto. ubi sic allegat. De constitutionibus. ut aiaz. libro sexto. et de rescriptis. statutu. §. cum deo. §. siculo nullus. lib. eo. Hoc sic intelligitur. i. in sexto sub titulo de rescriptis. in capitulo quod incipit Statutu. in. §. illius canonis qui incipit Cum deo. in §. siculo Nullus. Sic etiam de prima allegatio. de constitutionibus. i. ca. ut aiaz. in li. sexto. Et sciendum quod in sexto allegat eodem modo ut in decretalibus. sed solum mutato quod in sexto allegatio super in fine addit li. vi. propter differentias librorum. quod omnes rubricae sexti sunt etiam in decretalibus. Debet ergo ad rubricam post capitulum addi li. vi. ut sciatur esse in sexto. Quod si non addit querit capitulum allegatum in decretalibus. et sic errare contingeret ex omissione huiusmodi additiois li. vi. quod c. in sexto allegatum non inueniret in decretalibus. Alia plura prout exempla sumi. ut de iudi. mulieres. §. ceteris. et c. se. li. vi. de cle. diu. c. unico. §. in ceteris aut. eo. li. de ces. pben. detestanda. li. vi. De cessi. quibus. eo. li. Que sunt declaranda suo modo ut supra. Et tunc de tertio libro. Quartum librum iuris canonici qui clemetine dicitur subaudiendo constitutiones: cocepit et edidit Clemens papa quintus. Sub anno domini. M. ccc. in concilio Viennensi. quod sex mensibus tunc duravit. Sed ipse Clemens morte preuenit ad publicum non perduxit. Sed post eum Johannes papa. xxij. compleuit. correxit. in quibusdam mutauit. et executioni demandauit. Que constitutiones ita collecte dicuntur clemetine a Clemene quinto. et fuerunt promulgatae anno domini. M. ccc. vi. quarto kal. nouembriis. de qua vide glosam in phemio clemetine in libro nouebriis. et in libro pontificatus. Et finit Joh. an. in phemio huiusmodi libri. Vale dicuntur isti qui allegat librum septimum. quod dicte constitutiones non sunt numerate sub nomine libri sed debent intulari clemetine ut supra dictum est. Et diuiduntur clemetine eodem modo in quatuor libros. Juxta materiam istius phemio. Juxta iudicium clericorum et spousalia crimina. De qua tractat sicut decretales et sextus. licet pauciores contineant titulos. Et tituli pauciores capitula. in quibus et que rursus diuiduntur. Sunt autem exempla talia in his accipienda. Ubi sic allegat. De hereticis. ad nostrum. in clemetine. §. sic breuiat. De here. ad nostrum. in cle. i. in constitutionibus clemetine sub titulo de hereticis

et manicheis. i. ca. quod incipit ad nostrum. Aliud exemplum. de reli. et ve. san. si dominum. in cle. i. de reliquiis veneratioe sanctorum. i. c. si dominum. in clemetine. Et sic de alijs. Nam hic allegat per omnia sicut in decretalibus eo de prelo quod addit huius in cle. sicut in sexto addit libro sexto. propter rationem ibi dictam. Et potest hec additio premitteri. ut sic allegatio. Cle. pastoral. §. rursus. in fine. id est in clemetine. in. c. pastoralis. in. §. rursus. in fine illius. §. ubi dicitur. Qui sale mittit in messem alterius perperam agit. Et huiusmodi allegatioibus exemplis iuris canonici qui ad quatuor libros sufficiant. Et ut dicti libri cognoscantur sciendum. quod decretum sic incipit. Humanum genus duobus regitur naturali videlicet iure et moribus Decretales incipiunt. Gregorius episcopus seruus seruorum dei. Sextus incipit. Bonifacius episcopus seruus seruorum dei. Clementine diuersimode solent incipi. Quibus sic. Johannes episcopus seruus seruorum dei. Quam nulla iuris sanctio Quandoque sic Clemens episcopus. etc. Fidei catholice fundamentum etc. Et antequam veniam ad materiam decreti in distinctioibus et causis et ad rubricas in decretalibus. de libris legum et allegationibus in eis premitto.

De senis civile uel

impatoriū quod leges appellat traditum est nobis in multis. et generaliter in quatuor voluminibus qui dicuntur libri legales. ut sunt Digestum. Codex. Instituta et Authenticum. quibus addit liber feudorum. Primum liber iuris civilis est Digestum. et continet leges et statuta romanorum. et continet in se quinquaginta libros partiales. qui in tribus voluminibus comprehenduntur. Primum volumine est digestum vetus quod habet. xliij. libros partiales. Secundum Institutum. et habet. xliij. libros partiales. Tertium digestum nouum. quod. xij. habet libros partiales. quibus connumerat erunt quinquaginta libri partiales. Et vocatur digestum alio nomine Pandecta vel liber pandectarum. a pan grece. i. totum latinum. et decta doctrina. quasi ibi sit tota doctrina omnium iuriscosultorum. omnes disputatioes et decisiones legitimas in se continens. ut dicitur in li. ij. C. de ve. in. eni. §. cum omnia. Et iste liber digestum est collectus ex veteri iure quod ab iure romana dicitur et a tempore Romuli usque ad tempus Justiniani impatoris. fere per mille annos et tricetos confuse statutum fuit. et extendebatur in duo pene milia librorum et decies centena milia versuum. id est. paragraphorum vel responsorum

De modo allegandi

vt habet in §. cū oīa. p̄allegato. Vocat autē h̄ noīe digestū. qz oīa decidēda ibi digerūt r̄soluūt. Scribit etiā p̄ duplex. ff. 5 mores oīm libror̄ legalīū cū nulla l̄ra f. ponat i h̄ noīe digestū. Jō vt aiūt qdā. qz p̄ duos ipe ratores qz quis Frideric⁹ noiabat postea matur⁹ ruminatū est r̄ digestū. a qz impator̄ qlibet noīe sumpta ē p̄ma l̄ra. f. zc. Alij dicūt esse arbitrariū nec oīm rōz esse reddēdā. vt in. l. nō oīm. ff. de legi. r̄ senatuscōsul.

Inforciatur autē d̄r ab in. i. valde r̄ forte. qz multū fortes leges i eo sunt. vl̄ qz dispositiōes vltimaz volūtātū in illo sunt Unde Sum liber en fortz disponēs spolia mortz. Et clausis portis me discat lector in ortis. vt habet in p̄ncipio inforciati i glosa prima vbi etiā d̄r. de noīb̄ disputare relinquit p̄ri naciō f̄m Tullīū. r̄ noīa magistralia sunt. iō de eis nō est disputādū. Sufficit saltē q̄ attendat qd̄ in libris dicat f̄m Senecam. Un̄. Qui vult fuare sanctor̄ singula festa. Nō poterit clare cū codice scire digesta

Et nota q̄ qū in digesto veteri Inforciato. vel digesto nouo allegat aliq̄s text⁹. tunc p̄mū ponit nomē libri nō partialis nec veteris. noui vel inforciati. s̄z digesti in genere p̄ duplex. ff. postea titul⁹ vl̄ rubrica. deinde apponit lex illi⁹ tituli cū sua determinatiōe vel numero sequētī. r̄ si lex est lōga ponit. §. p̄m⁹ vel secūd⁹. vel r̄sum p̄mū secūdū. zc. Exemplū in digesto sic allegat. ff. de dam. i fecit. l. Si finita. §. si q̄s aut. qd̄ ita breuiatum intantū valet. i. in libro digestor̄ sub titulo de dāno infecto. in lege que incipit. si finita. in pagrapho. si q̄s aut illi⁹ legi. Aliō exemplū. ff. ad. le. ro. de iac. l. nauis. §. cū autem. i. digestis ad legē rodīā. de iactu. i. lege nauis. in paragrafo. cū aut. Aliud exemplū. ff. si quadru. pau. fe. di. l. j. §. cū arietes. id est. digestis i rubrica. si q̄drupes pauperem fecisse dicat. lege p̄ma. in pagrapho. cū arietes. Itē. ff. de vi r̄ vi ar. l. j. §. vim vi. i. digestis. sub titulo de vi r̄ vi armata. i. lege p̄ma zc. Et sic de alijs.

Secūdus p̄ncipalis liber iuris ciuil̄ d̄r Codex. q̄ p̄tinet statuta. sanctiōes r̄ diuersa p̄cepta impatorū. q̄uis cōiter loquendo codex dicat quilibet liber i se h̄ns diuersos libros parciales. Fuerūt autē tps̄ Justiniani impatoris tres codices. s̄. codex Gregorianus. Hermogenian⁹. r̄ Theodosian⁹. Ergo diu⁹ Justinian⁹ volēs circa h̄ adhibere

remediū direxit animū suū ad p̄stitutiones impiales. Et de istis tribz codicibz extrauagantibz fecit fieri vnū codicē. quē suo felici noīe intitulauit codicē iustiniani. vt patz in rubrica p̄hemij hui⁹ libri. Et scribit per E magnū. q̄ est p̄ma l̄ra hui⁹ noīs Codex. Diuidit autē in duodecim libros p̄iales. quorum vltimi tres lōge post p̄mos nouē cōpositi sunt. Et vltimi tres raro legūtur a doctoribus

Et vt sciat̄ facili⁹ de quo in qlibet libro principaliter tractet Nota hos versos. Prima satiat. secūda parat. ius tertia dicit Contrahit r̄ quarta. nubere q̄nta docet. Testatur sexta. libertas septima dicit. Pignorat octaua. crimina nona luit Confiscās decima. fundās vndena tuet Ut decet officia pars duodena locat

In p̄mis autē nonē libris codicis allegatur suo mō sic in digestis. p̄mo ponēdo nomē libri codicis. deinde titulū. postea legez cū suo p̄ncipio vl̄ numero. Exemplū accipe sic allegās. L. de p̄scrip. xxx. vl̄. xl. an. l. si q̄s. §. pe. id est. in libro codicis. sub titulo de p̄scriptiōibz triginta vel q̄draginta annoz. in lege si q̄s. in pagrapho penultimo. Alia exēpla. L. de sacrosanc. ec. sanctim⁹. in fine. L. de trāsac. l. vt r̄sum. L. de ve. iu. enu. l. ij. §. si qd̄ in tāta. zc. Que sunt omīa extēsis rubricis declarāda. In vltimis t̄ tribz libris h̄ refert. q̄ in fine allegatōis vt p̄missum est addit numer⁹ libri. vt allegādo. L. d̄ armorū vsu iuxta p̄ncipē. l. j. li. x. L. d̄ murilegul̄ r̄ gigenarijs. l. zc. li. ij. L. de dignita. l. si. vt p̄ponis. li. xij. Silr̄ de alijs. Et ē magis necessariū quosdā titulos plen⁹ scribere. qz sunt in his libris tribz valde rari r̄ inusitati tituli. qz nō frequētant̄ i scolis legēdo. sicut alij libri nouē codicis. Et volūt aliq̄ dicere qū i codice allegat nō sit necesse addere. l. dicendo sic. L. de indi. l. p̄perandū. s̄z simplr̄ debeat dici. de indi. p̄perandū. sine h̄ addito. l. nisi esset lex. j. ij. iij. vel penultima vel aīpeultima. Tūc em̄ oporteat addi. l. j. ij. vl̄ penultima zc. S̄z siue h̄ in toto seruat siue n̄. nō est magna vis. Itē interdū in codice allegat̄ autentica. q̄ est antiq̄ iuri supaddita r̄ incorporata. vt. L. de epi. r̄ cle. auten. generaliter. i. in codice sub titulo de epis̄ r̄ clericis. in autentica ibi incorporata. que incipit generaliter

Terti⁹ p̄ncipal̄ liber vocat̄ Autenticū i

De diuisione librorum

numero singulari. et autētica. orū. in plura-
li. Et sunt autētica quedā excerpta q̄si sumu-
la librorū supradictorū. Et diuidit iste liber i
nouē collatōes. q̄z q̄libz s̄b diuidit i titulos
tituli autē subdiuidit nō in leges s̄z in para-
graphos. Et q̄n ex autētico allegat aliq̄s te-
xtus p̄mittit p̄mo nomē libri cū p̄positōe i.
deinde ponit titulū. postea subiūgit paga-
phus cū ip̄i inceptōe. et in fine ponit quota
collatōis. Quāuis em̄ collatio naturalit̄ p̄-
cedit pagraphū q̄ in ea p̄tinet. t̄n collatō cū
sua q̄ra p̄sueuit vltimo allegari. licet etiā in
terdū omittat. Exēplū sumat sic allegando
in autē. d̄ lenonibz. §. sanc. col. iij. i. in libro
seu volumie autēticoz. sub titulo d̄ lenoni-
bus. i. §. q̄ incipit. sanctim̄. sub collatōe. iij.
Aliud exēplū. in autē. de trien. et semis. §. p̄si-
derem̄. col. iij. id ē. in autētico d̄ triēte et se-
misse. in pagrapho p̄siderem̄. zc. Itē in au-
tē. vt diu. ius. subscrip. ha. glo. ques. ij. j. col.
viij. id est. i. h̄ libro sub titulo vt diuise iussio-
nes subscriptōz habeat gloriofissimū q̄stoz
zc. Et nota differētiā inter autēticū et au-
tenticā. Nā autēticū est liber p̄ncipal̄ v̄l vo-
lumē de q̄ iā mētio facta est. S̄z autētica ē
lex vna v̄l pagraphus incorporat̄ i libro Co.
Et allegat h̄ mō sic etiā p̄dictū est i lib. Co.
in autē. multomaḡ. C. de sacrosan. ec. zc.
Liber feudoz q̄ alio noie d̄z collatio deci-
ma. diuidit i duos libros p̄tiales q̄z q̄libet
subdiuidit i titulos. et isti i capitula et para-
graphos. Cū vt exēplarit̄ dicat̄ i allegatiōe
huius libri. p̄mo ponit nomē libri postea titu-
lus. deinde cap̄m et pagraphus. vt sic allegā-
do i li. alias et cōmuni. i. v̄s. feu. de phi. feu.
alie. p̄fri. ca. j. §. h̄ edictali. Et h̄ breuiatū sic
intelligit̄. i. in v̄sibz feudoz. q̄ liber etiā colla-
tio decima d̄z. sub rubrica de p̄hibita feudi
alienatōe p̄ Fridericū. in cap̄lo p̄mo. et pa-
grapho allegato. Et ē necesse apponere p̄
Fridericū ad differētiā alteri tituli i eodez
libro. d̄ phi. feu. alic. p̄ lotariū. Pōt etiā no-
mē libri vltimo subiūgi. vt i h̄ exēplo. Qui-
mo. feu. amit. c. vnico. §. rursus. i. v̄s. feu. i.
in rubrica. q̄b̄ modis feudū amittat. cap̄lo
vnico. i. pagrapho rursus. in v̄sibz feudozū
Etiā interdū allegat collatōe decima sic bre-
uiatō. col. r. q̄z iste liber post. ix. collatōnes
autēticoz edit̄ ē. Alia p̄nt accipi exēpla ml̄-
ta. de feu. mar. duc. et co. id est d̄ feudo mar-
chie ducat̄ et comitat̄ De inues. in mā. fac.
id est. d̄ iuectura i mancū facta. De mi. fa.

q̄ctu. e. i. d̄ milite vasallo q̄ptumare. Qua.
va. iu. de. domi. fi. i. q̄liter vasall̄ iurare de-
beat d̄no fidelitatē. Et ita d̄ oibz alijs exten-
dēdo et abbreviatōdo rubricas cū subiūctiōe
t̄n ca. et pagraphi in q̄ p̄tinet autoritas v̄l te-
xtus allegat̄. Tantū de libro feudoz

Quartus liber p̄ncipal̄ d̄z Instituta v̄l in-
stitutōes i plurali numero. Et diuidit in q̄-
tuor libros p̄tiales. q̄ sunt iudiciorū i ali-
os libros legales. imo deseruiūt etiā cano-
nibz in q̄ntū declarat significatiōes terminorū
in iure v̄sitorū. q̄ ml̄tū v̄tiles sūt iicipiētibz
tāq̄ ostiū in domū in ius p̄bētes introituz
Quare cōsultū est oibz q̄si mō genit̄s pueris
et adult̄ lac iuris p̄cupiscētibz. p̄ institutio-
nū dogmata sua p̄maria sumere nutrimenta.
vt doctrina p̄ambula informari iustitiani
mereant sanctiōi securius inherere. Quae
xp̄ianissimo Iustitiano impatore regulari-
ter derivata oim̄ impatorū autoritate iubet
vetat. vindicat. punit atq̄ permittit. Ful-
lus ē tā p̄sumptuosus existat. q̄ sine institu-
tionū doctris ad iuriū et maxie civilīū subli-
mitates p̄scēdere attēptz. q̄m ex alto irreme-
diabiliter corruūt q̄ volare fatagūt aq̄z pen-
nas assumāt. Fuit at̄ h̄ liber d̄ mādato Ius-
tiniani ip̄atorū q̄ etiā digestū p̄positū edit̄
post digestū. et p̄ p̄mā cōpositōz codic̄. aū-
t̄m secūdi codic̄. quē nūc habem̄ cōpilatōz
p̄ magnificū magistrū Tribonianū questo-
rē sacri pallacii sui cū Theophilo et Do-
rotheo viris illustribz. vt in p̄ncipio institu-
torū dic̄. Et huiusmodi libri partiales sub-
diuidit̄ vlteri in titulos. et h̄ in paga-
phos nō in leges nec in capitula. et paragra-
phi interdū quādo lōgi sunt i p̄ficulos. In
allegationibz autē huius libri talis mod̄ ob-
seruat. q̄ p̄mo liber nominat̄. postea rubri-
ca. deinde pagraphus cū p̄ficulo. Exem-
pli gr̄a. insti. de ius. et ius. §. j. id ē. in libro insti-
tutionū sub rubrica de iusticia et iure. i. §. h̄.
ill̄ rubrice. Aliud exēplū. Insti. d̄ ius. na. gē.
et ci. §. q̄tēs. i. institut̄ d̄ iure naturali gēti-
um et civilī. pagrapho allegato. Itē insti. d̄
here. inst. §. hereditas. i. d̄ heredit̄ institue-
dis. pagrapho q̄ incipit. hereditas. Et sic d̄
alijs exēplis accipiēdū est. Et h̄ de noibz
diuisionibz et exēplis ip̄oz librorū legalīū p̄-
nūc sufficiat. Ut t̄n pleni nōscāt h̄ libri
Nota q̄ digestū vet̄ sic iicipit. Iuri operā
datuz p̄us nosse optet v̄n nomen iuris de-
scendat. Et p̄mus titul̄ est d̄ iusticia et iure